

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának
tanulmánykötete

Szerkesztette:
Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 300(=945.11)(477.87)

T 32

Tanulmánykötetünk első fejezetében a 19. századi nemzetiségi kérdés és törvényhozás változó tartalmának magyarországi összefüggéseivel foglalkozik. Az itt található írások olyan kérdéseket vizsgálnak, mint az 1860-as években kidolgozott nemzetiségi törvényjavaslatok és nemzetkonceptiók, az 1868-as nemzetiségi törvény és a multietnikus állam dilemmái, valamint az északkelet-magyarországi ruszin mozgalom kiegyezés előtti és utáni helyzete. A kiadvány többi fejezetében kárpátaljai tematikájú, történelmi és társadalomtudományi jellegű tanulmányok kerülnek közlésre. Kötetünket mindazoknak ajánljuk, akik betekintést kívánnak nyerni a Kárpát-medence, különösképpen a mai értelemben vett Kárpátalja új- és jelenkori történetébe, nemzetiségi, felekezeti, társadalom- és oktatáspolitikai viszonyaiba, valamint politikai és gazdasági helyzetébe.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2020.12.03., 8. számú jegyzőkönyv)

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztette: *Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc*
(II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Lektorálta:

Dr. habil. Barta Róbert (intézetigazgató, egyetemi docens, Debreceni Egyetem BTK, Történelmi Intézet)

Dr. Brenzovics László (docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Prof. Dr. Erdődy Gábor (az MTA doktora, egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Dr. Fodor Gyula (rektorhelyettes, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Kutassy Ilona (igazgatóhelyettes, Kárpátaljai Területi Állami Levéltár)

Prof. Dr. Mándrik Iván (professzor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék)

Dr. Molnár József (tanszékvezető, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Földtudományi és Turizmus Tanszék)

Dr. Orosz Ildikó (elnök, docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Pedagógia és Pszichológia Tanszék)

Korrektúra: *Hnatik-Riskó Márta*

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Vezsdel László*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek:

Orosz Ildikó (elnök, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Csernicskó István (rektor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

Dobos Sándor (részlegvezető, Kiadói Részleg, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola)

A tanulmányok tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

A kiadvány megjelenését támogatta az MTA Domus Kuratóriuma.

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.; e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: Kálvin Nyomda (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 4.; e-mail: kalvin.nyomda@gmail.com)

ISBN 978-617-7868-64-3

© A szerzők, 2021

© A szerkesztők, 2021

© II. RF KMF, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
<i>Nemzetiségi kérdés és törvényhozás a 19. századi Magyarországon.....</i>	9
Deák Ágnes: NEMZETISÉGI TÖRVÉNYJAVASLAT-VÁLTOZATOK MAGYARORSZÁGON, 1861–1868.....	11
Gyáni Gábor: AZ 1868-AS NEMZETISÉGI TÖRVÉNY ÉS A MULTIETNIKUS ÁLLAM PROBLÉMÁJA.....	29
Lajtai L. László: A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY VITÁJA A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSBN ÉS A NEMZETKONCEPCIÓK ÖSSZECsapása	39
Molnár Ferenc: FEJEZETEK AZ ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI RUSZINOK NEOABSZOLUTIZMUS KORI TÖRTÉNETÉBŐL.....	63
Fedinec Csilla: RUSZIN ÖNMEGHATÁROZÁSI KÍSÉRLETEK AZ 1860-AS ÉVEKBEN	77
Molnár Ferenc: PANKOVICS ISTVÁN MUNKÁCSI PÜSPÖK ÉS A RUSZIN MOZGALOM	93
<i>Történelmi tanulmányok.....</i>	109
Dancs György: AZ ELSŐ KOLERAJÁRVÁNY ELLENI VÉDEKEZÉS SZEREPLŐI MAGYARORSZÁGON.....	111
Csatáry György: A BRASCSAJKÓ-LEVÉLTÁR IRATAI (1919–1952)	135
Szamborovszkyné Nagy Ibolya: A BEREKSZÁSZI REFORMÁTUS GYŰLEKEZET TEMPLOMÁNAK TÖRTÉNETE A KEZDETEKTŐL 1931-IG.....	183
Molnár D. Erzsébet: A SZOVJET MEGSZÁLLÁS KEZDETEI KÁRPÁTALJÁN 1944 OKTÓBERÉBEN.....	203
Váradi Natália: MINDENNAPOK ÉS HATÁR MENTI KAPCSOLATOK KÁRPÁTALJÁN A HRUSCSOV-ÉRÁBAN.....	215

<i>Kárpátalja. Közigazgatás, mobilitás, politika</i>	237
Molnár D. István: KÁRPÁTALJA LAKOSSÁGÁNAK TERÜLETI ELOSZLÁSA AZ ÚJONNAN KIALAKÍTOTT KÖZIGAZGATÁSI RENDSZER TÜKRÉBEN	239
Pallay Katalin: HAZATÉRNI VAGY OTTMARADNI? A KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK LETELEPEDÉSÉRE HATÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA.....	255
Darcsi Karolina – Orosz Ildikó – Molnár D. István: A „KMKSZ” – UMP SZEREPLÉSE A 2020-AS UKRAJNAI HELYHATÓSÁGI VÁLASZTÁSOKON	275
Orosz Ildikó – Pataki Gábor – Molnár D. István: BEREGSZÁSZ ÉS TÉRSÉGÉNEK FEJLESZTÉSI TERVE	289
<i>Recenziók</i>	317
Molnár Ferenc: A RÁKÓCZI-KOR KÁRPÁTALJAI NÉZŐPONTBÓL. CSATÁRY GYÖRGY: A RÁKÓCZI-KOR EMLÉKHELYEI KÁRPÁTALJÁN.....	319
Csatáry György: RECENZÍÓ AZ „ÖRZENI KINCSES TEMETŐKET.” A BEREGSZÁSZI KÖZTEMETŐ EGYKORI RÓMAI KATOLIKUS SÍRKERTJE CÍMŰ KIADVÁNYRÓL	323
Csernicskó István: MIT MUTAT A MÉRLEG? OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN: A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN	327
Szilágyi Lajos: RECENZÍÓ OROSZ ILDIKÓ–PALLAY KATALIN A KÁRPÁTALJAI OKTATÁS HELYZETE A 2019-ES KÜLSŐ FÜGGETLEN ÉRETTSÉGI EREDMÉNYEINEK TÜKRÉBEN C. MONOGRÁFIÁJÁRÓL	331
Császár István: RECENZÍÓ A MENEKÜLTEK, MIGRÁNSOK, ÚJ HAZÁT KERESŐK CÍMŰ KÖTETRŐL	335
Asztalos Annamária: RECENZÍÓ A VOLT EGYSZER EGY MONARCHIA. VÁROS ÉS VIDÉK C. KIADVÁNYRÓL.....	343

Recenzió

Orosz Ildikó–Pallay Katalin *A kárpátaljai oktatás helyzete a 2019-es külső független érettségi eredményeinek tükrében c.*
monográfiájáról

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – „RIK-U”,
Beregszász–Ungvár, 2020. 244 oldal

Dr. Orosz Ildikó és Pallay Katalin *A kárpátaljai oktatás helyzete a 2019-es külső független érettségi eredményeinek tükrében* című monográfiája a szerzők szándéka szerint pedagógusoknak, érettségizőknek, érettségi előtt állóknak, az ő szüleiknek, iskolafenntartóknak, iskolavezetőknek, és az iskola-választás előtt álló szülőknek egyaránt ajánlott. Ezekén túl, mindenki aki az oktatásszervezés és oktatáspolitikai iránt érdeklődik, haszonnal lapozhatja végig ezt a kiadványt. Hiszen a szerzők által kiváló alapossággal feldolgozott adatok tükrében több olyan kérdésre is választ találhatunk, amelyek messze túlmutatnak egy adott tanév vizsgaeredményeinek az összesítésén.

A kárpátaljai magyarság az elmúlt száz év igen sok megpróbáltatását megszenvedve és túlélve jutott el a XXI. században egy olyan helyzetbe, amikor azt kell megtanulnia, hogy a megmaradását és „itt-maradását” veszélyeztető erőkkkel szemben újra fel kell vértéznie magát. És ez a páncélzat több fontos részből kell álljon. Bibliai példával élve: szükségünk van sarura, mellvértre, pajzsra, kardra, sisakra. Merthogy védeni kell szívet, elmét, egész testet. Hisz a támadások egészen különösek. Megpróbálták a száz év alatt gyökereinket elválni, törekedtek ledönteni úgy, hogy elhurcolták a férfiakat, hamis eszmékkal butítottak nemzedékeket. Most pedig ott tartunk, hogy iskolarendszerünket veszélyeztetik. Kell hát a sisak, hogy védjük gondolkodásunkat. Mikor hivatalos szinteken azzal érvelnek, hogy egy kisebbségi nyelven oktató iskolának nincs létjogosultsága egy többségi országban, mert nem tudja megtanítani növendékeit az állam nyelvére, akkor egyetlen fegyver marad: konkrét adatokkal alátámasztott érvelés, amely megmutatja az állítás hamis voltát. És mindezt tenni kettős céllal. Mi magunk se dőlünk be hamis állításoknak, amelyek úgy prezentálnak számadatokat, hogy közben nem a teljes kép kerül bemutatásra. Meg kell győzni szülőket, tanulókat, iskolafenntartókat,

* Elnök, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Beregszászi Járási Szervezete; tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakgimnáziuma

hogy csak az anyanyelvi képzés tud minőségi oktatást biztosítani. Meg kell cáfolni a „nyílt társadalom” eszméit valló hivatalnokokat, minisztériumi és parlamenti szintig, hogy a problémákat észlelve valós elemzésre van szükség, amely alapján olyan megoldásokat kell keresni, amelyek nem korlátozzák mások jogait.

Már néhány éve tanítom a matematikai statisztikát alkalmazott matematikusok részére. Gyakran elhangzik az a híres példa ezen tantárgyról, miszerint ha valahol az urak húst esznek, a gazdáknak jut rizs, de a szegénynek csak káposzta marad, akkor nem mondhatjuk, hogy jólét van, mert az átlagos menü a töltött káposzta. Ha egy cégben a 10 beosztott havi 100 dollárt keres, a főnök pedig 1200-at, akkor az átlagként kapott havi 200 dollár még nem jelenti azt, hogy ide érdemes eljönni egy olyan helyről, ahol 150 a havi kereset. Pedig az átlag erre inspirálna. Tehát ha nem ismerünk szórást, eloszlást, esetleg koncentrációt, akkor egyetlen statisztikai mutató igencsak hamis képet fest az adott cégben megszerezhető jövedelemről. Nagyon hasonló a helyzet Ukrajnában is, mikor nemzeti iskolákat akarnak „büntetni”. Csak egy adatra hivatkozni, miközben nem történik elemző összehasonlítás, nem lehet alapja semmilyen döntésnek, főleg nem lehet érv egy működő iskolarendszernek a teljes lekorlátozásához.

Dr. Orosz Ildikó a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökeként nagyon jól ismeri a kialakult oktatáspolitikai helyzetet. Sok részletező írása, helyzetfeltáró elemzése segítette azt, hogy nemcsak helyben, de az anyaországban is pontos kép alakulhasson ki a kárpátaljai iskolahelyzetről. Mindennek nemzetstratégiai jelentősége van, hiszen Kárpátalján a magyar iskola-rendszer megmaradása az itteni magyar közösség megmaradását jelenti.

Elnök asszony és Pally Katalin tanárnő kiváló munkát végeztek. A most megjelent monográfia részletesen és minden elfogultság nélkül mutatja be ezen régió, Kárpátalja iskolahálózatának az eredményességét a külső független vizsgaeredmények tükrében. A szerzőket semmiképpen nem lehet szubjektív prekonceptiók kreálásával vádolni, hiszen a rendelkezésre álló, az adott kérdésben releváns teljes adatbázis feldolgozásra került. Rendkívül fontos következtetések kerülnek megfogalmazásra. Kiemelném a következőket: *„Kutatásunk során nem igazolódott be az a felvetés, melyre az ukrán oktatási törvény oktatás nyelvére vonatkozó paragrafusára hivatkozik: a nemzetiségi, de főleg a magyar tannyelvű iskoláknak azért kell áttérni az ukrán tannyelvre, hogy jobban teljesítsenek az ukrán nyelv és irodalom külső független tesztvizsgán. Az oktatási minisztérium által preferált kéttannyelvű oktatás sem igazolta magát*

az ukrán nyelv tesztvizsga eredményei alapján.” Ez az állítás nem érzelmi alapon megfogalmazott elmélkedés, hanem számadatokkal alátámasztott érv. A monográfia szakmaiságát az is növeli, hogy a bemutatott táblázatok és elemzések, összehasonlítások a magyar iskolahálózat részére is igen fontos adatokat szolgáltatnak. Minden iskolaszinten kikerülhetetlenné teszik azt, hogy a pedagógusok, intézményvezetők, pedagógiai szakszolgáltatók, a felsőoktatás irányítói megoldásokat keressenek az oktatás minőségének biztosítása céljából. Tehát számunkra is eszköz, hogy ébresszen, nem engedve tanári tunyaságnak, önelégültségnek. Hiszen fontos, hogy törekedjünk a minőséges oktatás biztosítására minden iskolatípus esetén. A műben fellelhető, a középiskolai tárgyak többségét lefedő elemzés ehhez kiváló tükör.

Visszatérve a bevezetőben említett sisakhoz, mely védi fejünket, gondolkodásunkat, szeretném hangsúlyozni, hogy a szerzőpáros által elkészített tanulmány mindenképpen részévé válhat kárpátaljai magyarságunk fegyvertárának. Valóban hasznos segítség lehet a célközönség számára: szülőknek, hogy értsék és lássák, a magyar iskola jó választás; fenntartóknak, hivatali személyeknek, hogy tudatosodjon mindenkiben, miszerint csak reális programok, a tanulók valós igényeit figyelembe vevő tanmenetek integrálásával lehet biztosítani a minőséges oktatást; és pedagógusoknak is, hogy – újra bibliai hasonlattal élve – kitartással és hűséggel fussuk meg az előttünk lévő magyar iskolai pályát.

A megjelent monográfia hasznos bázis lehet további elemzések elvégzéséhez, a problémakör szakmai prezentációjához minden szinten.

Т 32 Публікації на суспільну тематику. Наукове видання (збірник наукових праць) Науково-дослідного центру ім. Тиводора Легоцькі при Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II / Редактори: Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 352 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-7868-64-3

Дослідження у першому розділі збірника присвячені вивченню національного питання в Угорщині та законодавчих ініціатив XIX століття у цій сфері. Зокрема, це питання розроблених у 1860-х роках законопроектів про національності і національних концепцій; Закон про національності 1868 року та дилеми мультиетнічної держави, а також становище русинського руху в Північно-Східній Угорщині до і після австро-угорського компромісу. В інших розділах вміщені публікації на закарпатську тематику історичного та суспільного характеру. Видання рекомендується усім, хто цікавиться новітньою та сучасною історією Карпатського басейну, зокрема сучасного Закарпаття, національними, релігійними, суспільними та освітніми відносинами, політичним та економічним становищем краю.

УДК 300(=945.11)(477.87)

Наукове видання

Публікації на суспільну тематику

Збірник наукових праць

2021 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол №8 від 03.12.2020 р.)

Підготовлено Науково-дослідним центром ім. Тіводора Легоцькі спільно з кафедрою історії
та суспільних дисциплін і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редактори: *Єлизавета Молнар Д. та Федір Молнар*
(ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Науково-дослідний центр ім. Тіводора Легоцькі,
Кафедра історії та суспільних дисциплін)

Рецензенти:

Роберт Барта, габілітований доктор (директор Інституту, доцент університету,
факультет суспільних наук Дебреценського університету, Інститут історії)

Василь Брензович, кандидат історичних наук (доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра історії та суспільних дисциплін)

др. Габор Ердовді, професор (доктор Академії наук Угорщини, викладач університету,
Науковий університет ім. Лоранда Етвеша)

Дюло Фодор, кандидат географічних наук (проректор, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра географії та туризму)

Олена Куташи (заступник директора, Державний архів Закарпатської області)

Іван Мандрик, доктор історичних наук (професор, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра історії та суспільних дисциплін)

Йосип Молнар, кандидат географічних наук (завідувач кафедри, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра географії та туризму)

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (президент ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, доцент, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ,
кафедра педагогіки та психології)

Коректура: *Марта Гнатик-Рішко*

Технічне редагування та верстка: *Ласло Веждед*

Обкладинка: *Ласло Веждед*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр „Опаціої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальні за випуск:

Льдіко Орос (президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Степан Черничко (ректор Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ)

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ференца Ракоці ІІ)

За зміст опублікованих наукових праць відповідальність несуть автори.

Видання опубліковане за підтримки Кураторії «Domus» АН Угорщини

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року**

Поліграфічні послуги: ПП Лац Ч.С. (пл. Кошута 4, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: kalvin.nyomda@gmail.com)

Підписано до друку 17.12.2020 Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 70 г/м².

Ум. друк. арк. 28,6. Формат 70x100/16. Замовл. №69. Тираж 200.